

Sinterklaasprenten.

In de maand Mei is er te Amsterdam een Internationale Bakkerij-tentoonstelling, de I.B.A.T.A., gehouden, waar naast een zeer uitgebreide en smakelijke moderne ook een merkwaardige historische afdeling te zien was.

Een belangrijk gedeelte van deze laatste afdeling was herkomstig uit Friesland en door de goede zorgen van den heer R.B. Bakker, banketbakker te Leeuwarden, bijeengebracht. Waar de heer Bakker ook bij het bestuur van het Friesch Genootschap om steun voor zijn lofwaardig streven aanklopte, werd wederkeerig door dat bestuur aan den heer Bakker verzocht dat gedeelte van de bijeengebrachte verzameling, dat uit een oogpunt van volkskunst belangrijk was, in het Museum te doen tentoonstellen. Het grootste en belangrijkste gedeelte hiervan bestaat uit zoogenaamde Koek- of Sinterklaas-prenten; dit zijn de in hout gesneden vormen, waarin de taai- en suikergoed- of speculaas-poppen gevormd worden.

Deze vormen zijn een zuiver voortbrengsel van volkskunst met van oudsher overgeleverde tradities. Ze zijn als een voortzetting van offerkoeken uit overoude tijden te beschouwen en worden in de versiering ervan zeker nog herinneringen vastgehouden aan lang vervlogen eeuwen.

De volkskunst van vroeger was zeer conservatief van aard. Werd er al nu en dan iets in opgenomen wat de huisvlijtkunstenaar van vroeger in eigen omgeving gebeuren zag, meest echter werkte deze naar een oude traditie en kopiëerde daarbij dikwijls een reeds lang vergeten en door hem zelf niet meer begrepen motief. Daarbij komt, dat de volkskunstenaar met zijn primitieve hulpmiddelen en eenvoudige uitdrukkingwijzen veel dichter bleef staan bij de vroegere tijden dan zijn collega die voor de meer modieuze hoogere standen werkte.

In de kleeding van verscheidene poppen in hier vertoonde prenten is zeker ook veel wat aan de oude kleederdracht van Friesche burgers en boeren zal herinneren. Opvallend is daarbij een groote liefde voor veel versiering op de kleeding, iets wat ons evenzeer opvalt bij 16e en 17e eeuwse portretten, waarvan verscheidene hier in dezelfde zaal (het Prentenkabinet van het Friesch Museum) hangen.

Het oorijzer, het in de 19e eeuw domineerend en meest karakteristieke deel van de Friesche vrouwenkleeding, speelt in onze prenten nog geen rol. De vrouwen echter zijn vaak getooid met hoofddeksels die ons thans vreemd zijn, doch opmerkelijk is, dat een algemeene indruk van de kleeding der oude Sinterklaaspoppen doet denken aan de kleederdrachten, die wij aantreffen als randversiering op verscheiden kaarten van Friesland uit het begin der 17e eeuw.

Men moet hierbij echter niet vergeten dat de houtsnijder gebonden was aan allerlei technische eischen.

De vorm moest een gesloten geheel uitmaken, daar uitstekende deelen hun steun misten en daardoor licht zouden afbreken. Ook hierdoor krijgen de poppen iets typisch en traditioneel stijfs, dat meewerkt om het antieke uiterlijk te bewaren.

Dat echter de houtsnijders ook meer modieuze onderwerpen op een meesterlijke manier wisten op te lossen, blijkt uit de hierna nader te noemen figuren van Napoleon en zijn gemalin.

Wie of de makers van die prenten waren? Veel studie is hiervan tot nog toe niet gemaakt en veel is er dus nog niet van bekend. De heer van der Ven, de organisator van het vaderlandsch historische volksfeest, in 1919 te Arnhem gehouden, wees in zijn naar aanleiding daarvan geschreven „Neerlandsch Volksleven” op een nog werkende „Sinterklaas-prenten-makerij” te Wijchen bij Nijmegen.

Vroeger zullen echter ook velen in Friesland zich met deze kunst als huisvlijt bezig gehouden hebben.

Een paar uit Harlingen herkomstige prenten zijn door hun maker van zijn naam en jaartal voorzien en zijn met groote waarschijnlijkheid ook als van daar herkomstig te beschouwen. Ze zijn n.l. geteekend „C. Westendorp 1776 en 1777” en op een er van komt de voorstelling van den bekenden „steenman”, de dijkpaal op den Zuiderzeedijk bij Harlingen, voor.

Van de koekprenten zullen de grootsten zeker allen voor taai-poppen hebben gediend, terwijl de kleineren voor suikergoedpoppen of speculaas en de zeer kleinen waarschijnlijk voor als pepernoten dienende figuurtjes hebben gestrekt.

Naast de koekprenten vinden wij nog curieuse steenen koekvormpjes (ingezonden door de firma's Frehe en de Maar te Leeuwarden), koperen puddingvormen en eenige receptenboekjes, welke laatste herkomstig zijn uit oude banketbakkerszaken of als wij beter in de historische lijn zullen blijven uit oude koekbakkerijen en wel uit die van de heeren van der Weide en Jansen te Harlingen. Van de bakkerij van den laatste — waarvan vroeger eigenaar was Jan Klazes Reitsma is ook nog afkomstig de plank met 18e eeuwse beschildering van allerlei soorten koek en banket.

De thans ten toongestelde Sinterklaasprenten zijn ingezonden door de volgende heeren banketbakkers, waarbij wij even op enkele typische exemplaren van ieder zullen wijzen.

1. De oude bakkerszaak van Bartele Bouma te Grouw, thans door diens zoon Rinse Bouma gedreven. Een groote prent van wel anderhalve meter hoog, waarop aan de eene zijde een man, aan de andere zijde een vrouw is afgebeeld. De man met pruik op heeft een lange pijp in den mond en een rijk bewerkt costuum uit omstreeks het midden der 18e eeuw aan. De vrouw heeft een eigenaardig ouderwetsche haardracht met ter wederzijden afhangende lokken en een hoofddekseel op dat meer op een kroon dan op een dagelijksche tooi gelijkt. Dit bovenste gedeelte doet dan ook op zich zelf meer 14e dan 18e eeuwsch aan.

2. De Firma S.W. Taconis te Heerenveen zond o.a. een eveneens groote prent, blijkbaar gemaakt omstreeks het jaar 1800.

Aan de eene zijde is Napoleon afgebeeld met karakteristieken steek, geborduurde rok en nauwsluitende broek met hooge kaplaarzen. Aan de andere zijde een dame in costuum uit den Empire-tijd met grooten luifelhoed, hooge middel, statig neerhangende geplisseerde fraai geborduurde rok en mouwen met wijde poffen en nauwsluitende manchetten. De dame draagt haar parasol met den knop naar beneden in de hand, iets wat blijkens mode-prenten uit dien tijd toen voor chique gold. Wellicht wordt hier Napoleons eerste gemalin Josephine de Beauharnais voorgesteld en dateert de prent dan tusschen de jaren 1795 (het jaar van het huwelijk) en 1810 (dat van de scheiding).

3. J. Bok te Harlingen een typische nachtwacht, gewapend met een groote hellebaard en degen op zij, herinnert eveneens weer aan verdwenen gebruiken. Deze prent heeft aan de achterzijde een vrouwenfiguur met een geregen keurslijfe aan.

4. J. Posthuma te Bolsward zond een prent van zeldzaam dik hout, waarin eveneens een man en een vrouw in 18e eeuwse kleederdracht zijn gesneden.
5. F. Hiemstra te Grouw. De man, afgebeeld op den door dezen ingezonden prent heeft zich van een langen wandelstok voorzien en draagt ook weer een rijk versierd costuum.
6. Firma de Maar te Leeuwarden o.a. een harlekijn met zotskap, viool en de bij zijne kleeding behoorende typische geruite broek.
7. J. Stienstra te St. Jacobi-parochie een prent, waarop aan de eene zijde een 3-mast-schip met volle zeilen en vlaggen en aan de keerzijde een ruiter te paard is afgebeeld.
8. B.J. Polak te Steenwijk. Ook op de door dezen ingezonden prent is een oorlogsschip afgebeeld met de initialen van een vroegeren eigenaar en het jaartal 1823.
9. D. Westra te Workum een prent met twee dolphijnen, waartusschen een kikker en ronde vormen voor oranjekeuken.
10. L. van der Weide te Harlingen zond nog in een prent waarop een moeder met drie kinderen en onderschrift „Liefde is 't Fondament”, welke identiek is met den gevelsteen in diens bakkerij op den hoek van de Liefdesteeg te Harlingen.

Het zou ons te ver voeren alle kleinere prenten op te sommen. De verschillende onderwerpen, die de makers interesseerden en hun tijd karakteriseerden, ziet men er op afgebeeld, b.v.: bijbelschen met „Jonas in de Walvisch”; „Abrahams Offerande”; „David met de Harp”; „De aanbidding door de Herders”; „De drie koningen uit het Oosten in de stal te Bethlehem”; verder herinneringen aan 1830: „Generaal Chassé”; „van Speyk”; diverse munten van omstreeks 1840 enz. enz.

De door het Friesch Genootschap op de tentoonstelling te Amsterdam ingezonden voorwerpen (als wafelijzers, bakvormen, gildepenningen, gevelsteenen) staan thans weer op hunne gewone plaats. Hiertoe behoort ook de in de kelderverdieping geplaatste gevelsteen uit een oude bakkerij te Woudsend, met het zoo leuke opschrift:

„Het backen is mijn hanteering en mijn kunst
„Daerom versoeck ick een yder syn gunst
„Hier staen ick als een held en werk met lusten
„Waer het niet om geld ick wou veel liever rusten.

Deze vrij omvangrijke verzameling geeft een aardigen kijk op een thans evenzeer als vroeger bloeiend bedrijf in onze provincie en in den kunstzin dien onze voorouders daarbij wisten toe te passen. Ze is dus uitstekend op haar plaats in het Friesch Museum en is voor vaklui en leeken een bezoek zeker overwaard.

N.O.